

В.М. Глазиріна,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Горлівський педінститут іноземних мов);
О.І. Артьоменко,
викладач
(Макіївський економіко-гуманітарний інститут)

ВИХОВНА РОБОТА В ПЕДАГОГІЧНОМУ ВНЗ ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Подана система організації виховної роботи в педагогічному ВНЗ на засадах комплексно-цільового її планування.

Виховання підростаючого покоління являє собою стратегічну лінію розвитку кожного суспільства. Зміна суспільного ладу, політичних та соціальних пріоритетів неодмінно призводить до зміни системи виховання. Початковий період перебудови суспільства завжди характеризується альтернативним напрямком його розвитку. Новий суспільний лад дає нові гасла, нові ідеї, нові перспективи, які суперечать попереднім, але він не в змозі водночас змінити десятиліттями напрацьовані механізми, свідомість людей, канони суспільної поведінки. Це потребує певного часу і зусиль, спрямованих на створення та відпрацювання нових парадигм виховання, поданих у єдності концептуальних основ та технологій їх впровадження у реальний виховний процес сучасної школи. Останнє потребує першочергового впровадження нових систем виховання в практику роботи вищої педагогічної школи, що навчить майбутніх вчителів реально виховувати дітей, а не лише говорити про те, як це треба робити. Той вчитель, що сам пройшов певну школу виховання, здатен найкращим чином відтворити її у своїй діяльності. Тому система виховної роботи у педагогічній школі розглядається, з одного боку, як робота по досягненню цілей виховання, а з іншого – як практичний блок професійної підготовки вчителя.

Проблема виховання студентів взагалі і студентів педагогічних ВНЗ зокрема за останні роки в педагогічній пресі підіймалася як на концептуальному рівні [1], так і на рівні відпрацювання окремих її напрямків та засобів реалізації [2, 3]. Але жоден із запропонованих підходів не висвітлює вирішення проблеми у своїй цілісності, а відпрацьовує лише окремі її частини. Більш за те, основними орієнтирами сучасного виховання молоді постають старі тенденції, що наповнюються новим змістом. Так, автори нових підручників з педагогіки продовжують у якості основної цілі виховання розглядати формування всебічної та гармонійно розвиненої особистості [5:46-62], повертаються до мети, сформульованої у моральному кодексі будівника комунізму [6:13], а в системі виховної роботи словосполучення "комуністичне виховання" замінюють на "національне виховання". Це спонукало нас до проведення системного дослідження, спрямованого на теоретичне та практичне відпрацювання нової парадигми виховання, що ґрунтується на гуманізації педагогічного процесу, та її застосування у підготовці майбутніх учителів. Для досягнення поставленої мети потрібно було вирішити наступні **завдання**: 1) розробити концептуальні основи виховної роботи в педагогічному ВНЗ; 2) скласти комплексно-цільову програму виховання студентів; 3) відпрацювати механізм її втілення в навчально-виховний процес педагогічного інституту. **Об'єктом** дослідження є виховна робота у вищій педагогічній школі, **предметом** – комплексно-цільове її планування. **Наукова новизна** роботи полягає в розробці нового підходу до організації виховної роботи в педагогічному навчальному закладі; його відпрацюванні на рівні методології, теоретичних основ та практичного втілення у реальний навчально-виховний процес сучасної школи. **Практичне значення** проведеного дослідження полягає в підвищенні рівня професійної підготовки майбутніх вчителів завдяки комплексному використанню аудиторної та позааудиторної роботи зі студентами, спрямованої на задоволення їх основних потреб.

На змістовному рівні нова система потребує суттєвого перегляду категоріального апарату виховання та виховної роботи. Зважаючи на принципи цілеспрямованості та системності педагогічного процесу, головною системоутворюючою величиною для виховання є його **мета**. Вона повинна бути реальною, конкретною та досяжною, чого не скажеш про загальноприйняту – виховання всебічної та гармонійно розвиненої особистості. По-перше, вона абстрактна, бо кожне суспільство або режим наповнює її своїм змістом, по-друге, не передбачає конкретного результату, бо ніхто і ніколи не бачив оту "всебічно та гармонійно розвинену" особистість, по-третє, вона ідеальна, бо подає лише ідею, не показуючи механізму її реалізації. Це говорить про те, що показана ціль являє собою скоріше філософську категорію (саме з філософії вона й прийшла), ніж педагогічну, а проблема цілепокладання в педагогічному процесі ще далека від свого остаточного вирішення.

Складаючи комплексно-цільову програму виховання студентів ми виходили з наступних положень: 1) **цілі виховання** виступають у ролі системоутворюючої величини, визначають напрямки виховної роботи та прогнозують її результат (цільова програма); 2) **виховання** виступає як процес формування особистості, як соціалізація дитини та її потреба; 3) кожен із перелічених підходів формує свою систему цілепокладання, а в своїй єдності вони реалізують комплексний характер виховної роботи (комплексна програма). Спираючись на це, ми побудували систему цілей виховання та виховної роботи, логіка якої подається далі.

1. Розгляд **виховання як формування особистості** дає основну його цільову установку: формування особистості. Зважаючи на те, що особистість являє собою сукупність відносин, метою другого порядку буде формування цих відносин: до себе, до людей, до суспільства, до цінностей, до природи, до діяльності та ін. Перелічені відносини мають свої якісні характеристики. Наприклад, скупість і щедрість характеризує ставлення до

матеріальних цінностей, а чесність та брехливість – ставлення до людей. Ці характеристики виступають у ролі якостей особистості, або особистісних якостей. Тому ціль третього рівня буде: формування особистісних якостей.

Виходячи з поданої логіки, **ціллю виховної роботи** (вона формулюється у зворотному напрямку) буде формування особистісних якостей, які у своїй сукупності дадуть основні відносини, а ті, в свою чергу, - особистість.

2. **Виховання як соціалізація людини** дає у якості основної цільової установки самореалізацію особистості в усіх сферах життєдіяльності: в сім'ї, на роботі, в суспільстві, під час дозвілля та ін. У кожній із цих сфер людина виконує певні соціальні ролі: на роботі – колега, керівник, підлеглий, раціоналізатор, вдома – батько, чоловік, хазяїн, у суспільстві – громадянин, виборець, у вільному спілкуванні – друг, приятель та ін. Тому ціллю другого порядку буде формування соціальних ролей. Кожна соціальна роль складається з соціальних зв'язків, що створюються завдяки соціальним контактам, формування яких являє собою ціль третього порядку. Виходячи з цього, **ціллю виховної роботи** буде створення умов для соціальних контактів і формування соціальних зв'язків з метою відпрацювання соціальних ролей для самореалізації в основних сферах життєдіяльності.

3. Підхід до **виховання як внутрішньої потреби дитини** витікає з термінологічного аналізу слова "ви + ховання" – те, що заховане, те, що може вийти назовні, тобто потреба. Або яскравіше у російському (вос+питание) та болгарському (вспитание) варіантах, тобто "многократная подпитка, вскармливание" ума, душі та тіла. Як тіло потребує їжі матеріальної, так душа – духовної, а розум – інтелектуальної. У разі її нестачі формуються недоліки (нестатки), які треба подолати (краще поповнити, бо як же долати те, чого немає). Саме це і показує основний шлях виховної роботи – **поповнення нестатків**, що відбувається в процесі **труда** розуму, душі та тіла (інтелектуальне, моральне, естетичне фізичне та трудове виховання). Якщо дитина зла, то їй бракує доброти, тому виховним середовищем для неї буде оточення, здібне поповнити показаний нестаток.

Посвідчення перелічених підходів до виховання дає суттєву цілісність виховного процесу у вигляді наступного визначення. Виховання – це взаємодія вихователя (не обов'язково однієї людини) і вихованця з метою формування особистості для самореалізації в основних сферах життєдіяльності шляхом поповнення нестатків.

Розуміючи необхідність реалізації всіх трьох аспектів виховної роботи, при складанні комплексно-цільової програми (КЦП) в ролі ведучого слід обрати один, тоді два інші будуть його доповнювати. Це не зменшує їх значення у вихованні, а лише дає можливість систематизувати показану цілісність стосовно обраних параметрів. Зважаючи на те, що однією з основних тенденцій розвитку сучасного суспільства зазначена його гуманізація, коли людина стає ціллю, а не засобом розвитку суспільства, а виробництво (матеріальне і духовне) служить задоволенню потреб людини, а не навпаки, у якості головного компонента ми обрали **виховання як внутрішню потребу людини**. У відповідності до цього, було виділено основні потреби студентів, на задоволення яких слід спрямувати виховну роботу у ВНЗ. Це: 1) потреба в соціумі та спілкуванні; 2) потреба в пізнанні світу та себе в світі; 3) потреба в здоровому способі життя; 4) потреба в художньо-естетичному сприйманні себе, інших та навколишньої дійсності; 5) потреба в творчій самореалізації; 6) потреба в інформації (як та, що поєднує усі інші). Задоволення перелічених потреб становить собою **основні напрямки** виховної роботи у ВНЗ.

Організація виховної роботи спирається на тезу про те, що будь-яка потреба задовольняється лише у відповідній діяльності. Це дає сенс твердженню: **виховна робота не для студентів, а самих студентів**. Роль вихователя в цьому процесі полягає в забезпеченні відповідних умов для організації самостійної роботи студентів по задоволенню своїх потреб з урахуванням рівня їх розвитку. Це передбачає: 1) діагностику основних потреб; 2) планування роботи по їх задоволенню та розвитку; 3) забезпечення реалізації плану (кадрове, матеріально-технічне, фінансове, режимне, інформаційне тощо); 4) здійснення контролю за процесом і результатами виховної роботи. Враховуючи різний рівень сформованості потреб, в ході проведення виховної роботи необхідно забезпечити відповідні умови для їх задоволення, тобто **організувати виховну роботу на інформативному, репродуктивному та творчому рівнях і надати можливість самостійного вибору форм роботи самим студентам**. Результатом задоволення потреб (а значить і виховної роботи) є відповідна культура: інтелектуальна, комунікативна, національна тощо. Це дає можливість створення полікультурної моделі випускника педагогічного ВНЗ. У загальному вигляді її можна подати наступним чином:

Таблиця 1.

Полікультурна модель випускника педагогічного ВНЗ

№	Потреба		Ціль ВР		Результат	
1	Потреба в соціумі та спілкуванні	соціум	ближній	Сформувати культуру міжособистісного спілкування	комунікативна культура	Професійна
			середній	Сформувати вчителя як носія та розповсюджувача національної культури	національна культура	
				Сформувати громадянську позицію та правову грамотність майбутнього вчителя	громадянська правова, ідейно-політична культура	

		дальній	Сформувані сприймання себе як частини Природи. Підготувати до еколого-педагогічної діяльності в школі	екологічна культура
2.	Потреба в пізнанні світу та себе в світі		1. Добитися глибокого та міцного засвоєння знань, умінь та навичок з предметів, що викладаються. 2. Підготувати до науково-дослідницької роботи в обраній галузі. 3. Знайти своє місце в навчальній, товариській та професійній спільноті	інтелектуальна культура культура особистісного с-визначення
3.	Потреба в здоровому способі життя		Сформувані фізично та психічно здорового професіонала, здібного до розвитку та оздоровлення оточуючих	валеологічна культура
4.	Потреба в художньо-естетичному сприйнятті себе, інших та довкілля		Сформувані вміння бачити і творити прекрасне	естетична культура
5.	Потреба у творчій самореалізації		Створити умови для творчого самовираження кожного студента	культура творч. с-вираження
6.	Потреба в інформації		Організувати роботу з інформацією на професійному рівні	інформаційна культура

Конкретизація цієї моделі стосовно віку студентів (1, 3, 5 курси навчання), завдань ВР та форм її проведення дала можливість побудувати **комплексно-цільову програму виховання студентів**, на основі якої відпрацьовано методичний комплекс цільового планування виховної роботи в педагогічному ВНЗ. Він складається з: 1) комплексно-цільової програми виховання студентів; 2) циклограми позааудиторної роботи в педагогічному навчальному закладі (за семестрами); 3) комплексно-цільового плану виховної роботи (на рік); 4) плану-графіку позааудиторної роботи на місяць. **Циклограма** позааудиторної роботи визначає основні орієнтири виховної роботи на кожен місяць. Вона містить в собі як традиційні заходи, що проводяться кожен рік (Посвячення в студенти, "Медіум"-3 курс, "Капусник"-5 курс, День Вчителя, Новий рік, 8 Березня тощо), так і специфічні для поточного року та підрозділу інституту (ювілеї, бенефіси, фахові тижні тощо). Циклограма виховної роботи складається послідовно на рівні інституту, факультету, курсу, групи.

Таблиця 2.

Основна спрямованість виховної роботи. Виховні заходи.					
Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Січень	Лютий

Комплексно-цільовий план виховної роботи складається на основі КЦП та циклограми позааудиторної роботи у відповідності до специфіки факультету (курсу або групи). Він конкретизує показані документи, наповнює визначені напрями конкретним змістом, зазначає термін виконання та відповідальних за проведення виховних заходів, враховує форму звітності.

Таблиця 3.

№	Цільова установка	Зміст діяльності	Термін	Відповідальні	Контроль
---	-------------------	------------------	--------	---------------	----------

У відповідності до КЦП, цільові установки можуть бути наступними:

1. Вивчення запитів студентів, їх інтересів та нахилів до різноманітних видів позааудиторної діяльності.
2. Забезпечення спрямованості позааудиторної діяльності на задоволення потреб особистісного розвитку студентів (Аналіз виховних можливостей ..., визначенні виховних центрів – клуби, гуртки, об'єднання тощо – та забезпечення їх роботи).
3. Організація життєдіяльності студентського колективу. Педагогічна допомога органам студентського самоврядування.
4. Зв'язок з батьками.
5. Створення умов для задоволення комунікативних потреб студентів. Формування культури міжособистісного спілкування.
6. Створення умов для задоволення потреби в національному самовираженні. Формування національної культури.
7. Створення умов для ідейно-політичного самовизначення студентів.
8. Виховання громадянина. Формування правової культури студентства.
9. Екологічне виховання студентів.
10. Створення умов для задоволення пізнавальних потреб, інтересів, формування дослідницьких умінь (науково-дослідницька робота, позааудиторна робота з навчальних предметів).
11. Створення умов для самопізнання, самопрограмування, саморозвитку особистості кожного студента.
12. Пропаганда здорового способу життя.
13. Створення умов для задоволення потреби в фізичній активності.
14. Розвиток здібностей до художньо-естетичного сприйняття себе, інших та навколишньої дійсності.

15. Створення умов для задоволення потреби у творчій самореалізації.
16. Інформаційне забезпечення виховної роботи.
17. Додержання дисципліни та порядку. Організація самообслуговування.
18. Робота з формування культури гуртожитку.
19. Організаційно-кадрове та науково-методичне забезпечення виховної роботи.
20. Матеріально-технічне забезпечення організації та проведення виховної роботи.
21. Внутрішньоінститутський (або факультетський) контроль за проведенням позааудиторної виховної роботи зі студентами.

Щомісячний **план-графік** виховної роботи складається відповідно до тижневого навантаження студентів, викладачів, наявності аудиторного фонду тощо з метою упорядкування позааудиторної роботи, попередження накладок виховних заходів у часі та просторі, рівномірного розподілу позааудиторного навантаження студентів та викладачів.

Таблиця 3.

Рівень заходів		ПОЗААУДИТОРНІ ВИХОВНІ ЗАХОДИ В МІСЯЦІ			
		1-й тиждень	2-й тиждень	3-й тиждень	4-й тиждень
Загальноінститутські					
Загальнофакультетські					
Курсові	Групові				
1-й	111				

*****

1. Концепція організаційно-виховної роботи серед студентів // Освіта. - 1998.- 21-28 жовтня.-С.5.
2. Концепція безперервної системи національного виховання: Проект // Освіта. - 1994.- 11 травня.- С.12
3. Внукова І. Організація самовиховання у студентів педвузу // Рідна школа. - 2003.-№ 4.- С. 40-42.
4. Мотыленок Л., Широков А. Образовательно-воспитательные системы: моделирование и типологии // Нар. образование.- 2003.- № 2.- С. 65-68.
5. Харламов И.Ф. Разработка в педагогике целей воспитания // Педагогика.- М., 2000.-С.46-62.
6. Слепухов М.І. Ціль виховання // Наукові основи педагогічної теорії і практики. - Донецьк, 2002.-С. 13.
7. Погоріла І. Програмно-цільовий підхід і фактор відносин в оновленій парадигмі виховання // Рідна школа.- 2003.- № 5.- С. 12-15.

Матеріал надійшов до редакції 9.09.03 р.

Глазырина В.Н., Артеменко Е.И. Воспитательная работа в педагогическом вузе как составная часть профессиональной подготовки будущего учителя.

Представлена реализация комплексно-целевого подхода к организации воспитательной работы в педагогическом вузе.

Glazyrina V.M., Artjomenko O.I. Educational work at the pedagogical institute as a component of professional training of would-be teachers.

A complex program of educational work and the ways of its realization are presented in the article.